

A POSTERIORI ISTENÉRVEK

2. A TELEOLÓGIAI ISTENÉRV (TERVEZÉSI ÉRV, FIZIKOTEOLÓGIAI ÉRV, INTELLIGENT DESIGN)

“A káosz gyermekei vagyunk, és a változás mélystruktúrája a felbomlás. Lényegében nincs semmi más, csak a bomlás és a káosz feltartóztathatatlan áradata. Célnak nyoma sincs; semmi nem maradt ezen az irányultságon kívül. Ha tárgyilagosan pillantunk az univerzum mélyébe, kénytelenek vagyunk elfogadni ezt a kilátástalanságot.” (Peter Atkins: *The Second Law*, 1984; vö. R. Dawkins, *Szivárványbontás*, Budapest: Vince Kiadó, 1998, 9.o.)

Platón, *Timaios* 29a: “Ha szép ez a világ es alkotója jó, akkor világos, hogy az örökkévaló mintaképre tekintett; ha pedig olyan, amit még kimondani sem szabad, akkor a keletkezés világába tartozóra. Természetesen mindenki előtt világos, hogy az örökkévaló mintaképet tartotta szem előtt, mert e világ a legszebb a keletkező dolgok közül, alkotója pedig a legjobb minden okok közül.”

“Az ötödik utat a dolgok kormányzásából vesszük. Azt látjuk ugyanis, hogy bizonyos tudattalan dolgok, tudniillik a természetes testek, valami cél szerint működnek; ami nyilvánvaló abból, hogy mindig vagy többnyire ugyanazon a módon működnek, hogy azt kövessék, ami a legjobb; amiből nyilvánvaló, hogy nem véledenül, hanem valami szándékból adódóan érkeznek a célhoz. De a tudattalan dolgok nem tartanak a célhoz, hacsak nem irányítja őket valami tudatos és intelligens lény, miként az íjász a nyílvevőt. Van tehát valami értelmes lény, amely minden természeti dolgot a célra irányít, s ezt Istennek mondjuk.”

(Aquinói Szent Tamás, *Summa theologiae* I, q. 2, a. 3)

Nézz körül a világban, vedd szemügyre az egészet és egyenként minden alkotórészt: azt találod, hogy mindez voltaképp nem más, mint egyetlen hatalmas gépezet, amely további végtelen számú kisebb gépezetre oszlik, amelyek mindegyike maga is hasonlóképp tovább osztható, messze túl azon a határon, ameddig az emberi érzékek és képességek követni és magyarázni képesek őket. Mindezek a különféle gépezetek még legparányibb alkotórészeikben is olyan pontossággal illeszkednek egymáshoz, hogy az mindenkit csodálattal tölt el, aki csak egyszer is elmerült szemléletükben. A természet egészében az eszközök és célok különös illeszkedése minden tekintetben hasonlít az emberi találékonyság, tervezés, gondolkodás és értelem műveihez, jóllehet jelentősen felülmúlja azokat. Mivel tehát az okozatok hasonlatosak egymáshoz, az analogikus okoskodás minden szabályát betartva arra a következtetésre jutunk, hogy az okok is hasonlítanak, s hogy a természet Alkotója némiképp hasonlatos az ember elméjéhez, bár a megalkotott mű nagyszerűségével arányban képességei messze felülmúlják az ember képességeit. Ezzel, és egyedül ezzel az a posteriori érveléssel egyszerre bizonyítjuk az Istenség létezését, valamint az emberi elméhez és értelemhez való hasonlatosságát.

David Hume: *Beszélgetések a természetes vallásról* (1751), Budapest: Atlantisz, 2006, 27-28. old.

Cleanthes: teista - természetes teológia - a posteriori argumentumok

Demea: teista - a priori argumentumok

Philo (véltetőleg: Hume maga): szkeptikus

PHILO (HUME) KRITIKÁJA:

1. AZ EMBERI ALKOTÁS ANALÓGIÁJÁNAK ALKALMATLANSÁGA

S még mindig biztos vagy-e benne, Cleanthes, hogy észjárásod szokásos nyugodtsága és filozofikus megfontoltságod nem hagyott cserben, mikor hatalmasat ugorva házakkal, hajóikkal, bútorokkal és gépekkel vetted össze a világegyetemet, s néhány körülmény hasonlóságából okaik hasonlatosságára következtettél?

A gondolkodás, tervezés, értelem, amelyet az emberben és más állatokban is felfedezünk, csupán egyike a világegyetemben működő mozgatórugóknak és

elveknek, amelyeket, mint a hideget és a meleget, a

vonzási és a taszítást, és seregnyi más naponta megfigyelhetünk. Az értelem aktív ok, s működésével, mint tapasztaljuk, a természet egyes részei változásokat idéznek elő a természet más részeiben. De vajon egy következtetést, amely csak egyes részeket érint, átvihetünk-e az egészre anélkül, hogy érvényét veszítené? A hatalmas aránytalanság nem zár-e ki eleve minden összehasonlítást és következtetést? (...) Kőbe, fába, téglába, vasba és rézbe jelentéktelen kis földgolyókon ma csakis emberi művészet és lelemény vihet rendet és szabályszerű elrendezést, ennél fogva eredendően a világegyetem sem juthatott volna a rend és elrendezettség állapotába az emberi művészethez hasonló ok nélkül. De a természet egyik része mércéje-e a természet egy másik, tőle nagyon távol eső részének? Mércéje-e az egésznek? Egyetlen aprócska rész mércéje-e a világegyetemenek? A természet egy adott helyzetben csálthatatlan mércéje-e a természetnek egy másik, az előzőtől nagyon különböző helyzetben?

- David Hume: *Beszélgetések a természetes vallásról* (1751), Budapest: Atlantisz, 2006, 34-35. old.

2. MÉG HA EL IS FOGADHATNÁNK AZ ANALÓGIÁT, AKKOR IS VOLNÁNAK RIVÁLIS MAGYARÁZÓ HIPOTÉZISEK:

“A brahminok azt állítják, hogy a világ egy végtelenül nagy póktól származik, amelyik a saját beleiben termelődött anyagból szötte ezt az egész rendkívül összetett építményt, amelyet később megsemmisít, elnyelve és újra saját magába olvasztva az egészet vagy egyes részeit. Ez is egy kozmogóniai rendszer, amely számunkra ugyan nevetségesnek tűnik, elvégre a pók aprócska, alantas állat, és soha nem jutna eszünkbe, hogy épp a pók tevékenységéből alkossuk meg az egész világegyetemet mintáját. Ám voltaképp ez is csak egy újfajta analógia, amely még a mi földünkön sem egészen alaptalan. S ha létezik olyan bolygó, amelyet kizárólag pókok népesítenek be (ami igencsak valószínű), ez a következtetés ott ugyanolyan természetesnek és vitathatlannak tűnhet, mint a mi földünkön az a feltételezés, amely minden dolog eredetét a tervszerűségnek és az értelemnek tulajdonítja (...) id. mű: 74.o.

3. MÉG HA EL IS FOGADJUK (1)-ET ÉS (2)-T, AZ ISTENI ELME KOMPLEXITÁSA ÉS MŰKÖDÉSE AKKOR IS MAGYARÁZATRA SZORUL - VÉGTELEN REGRESSZUS

“Ha az anyagi világ egy hasonló ideális világon alapszik, az ideális világnak szintén egy másik világon kell alapulnia, és így tovább, a végtelenségig. Jobban járunk tehát, ha soha nem tekintünk messzebb ezen az anyagi világon. Ha feltesszük, hogy ez a világ magában foglalja saját rendjének elvét, valójában azt állítjuk, hogy ez a világ Isten. S minél előbb jutunk el eddig az isteni lényig, annál jobb. Ha egyetlen lépéssel túlmerészkedsz a világ itteni rendszerén, feleslegesen tüzeled fel a kíváncsiság szellemét, mert ebben a kérdésben soha nem fogsz választ találni.” id. mű: 51. old.

4. A ROSSZ PROBLÉMÁJA

„Egyszóval, Cleanthes, ha valaki a te elméletedet követi, mindössze annyit állíthat, vagy inkább 1c11,cu1c. uacc, hogy a világegyetem egykor alkalmasint valamiféle tervszerűséget követve jött létre; ám ezen a kijelentésen kívül egyetlen további körülményt sem lesz képes megnyugtatóan tisztázni, s teológiájában minden további tétel esetében már szabadon folyomódhat a korlátlanul csapongó képzelethez és a legönkényesebb hipotézisekhez. A világ, amennyire ismeri, magasabb mércével mérve nagyon is fogyatékos és tökéletlen, ezért csakis egy gyermekisten első kezdetleges próbálkozása lehet, aki szánalmas teljesítménye felett érzett szégyenében sorsára hagyta kísérletét; esetleg egy alsóbbrendű, alárendelt istenség alkotása, gúnyolják is miatta följebbvalói; vagy talán egy nyugalmazott, vénségében szenilissé lett istenség műve, s mert alkotója időközben elhalt, már csak a kezdetben kapott lendület és erő hajtja hányatott útján

5. MÉG HA IGAZOLHATÓ IS A TEISTA ÁLLÁSPONT AZ (1-4) ELLENVETÉSEK ELLENÉRE, AKKOR IS HASZONTALAN - SEM A TERMÉSZET, SEM PEDIG A SAJÁT ÉLETÜNK ISMERETLEN JELLEGZETESSÉGEIRE ÉS ESEMÉNYEIRE NEM KÖVETKEZTETHETÜNK A SEGÍTSÉGÉVEL

A tapasztalat tudósítása nélkül minden esemény egyaránt átláthatatlan és felfoghatatlan, s minden esemény, miután a tapasztalat tudósított róla, egyaránt könnyen felfogható és érthető. Az anyagban sokféle mozgás támad, mint például a nehézkedés, a rugalmasság vagy az elektromosság esetében, amikor semmiféle ismert, akarattal rendelkező cselekvő nem működik közre, s pusztá hipotézis lenne, ráadásul teljességgel haszontalan hipotézis, ha mindezekben az esetekben egy ismeretlen, akarattal rendelkező cselekvőt feltételeznénk. A priori ugyanúgy elgondolható, hogy az-anyag mozgásának forrása maga az anyag, mint az, hogy az elme vagy az értelem hozza mozgásba. (id. mű: 78.old. - vö: Tanulmány az emberi értelemről, 11. fejezet: „bizonytalan és hasznavehetetlen elv” (136. old)

William Paley (1743 – 1805), *Natural Theology* 1802, 7.o.:

„Átkelve egy pusztaságon egyszer csak lábam egy köbe botlik, s én megkérdem: hát ez honnan került ide; amire válaszolhatom azt, hogy az már időtlen idők óta ott hever, s mégsem keltem vele azt a benyomást, hogy képtelenséget állítok. Ám tegyük föl, hogy a földön egy órára bukkanok; arra a kérdésre, hogy az óra miként került oda: én aligha gondolhatok az előbbi válaszra, mert bárhogy törjem is a fejem, az óra váratlan feltűnésére nem lelek kielégítő magyarázatot.”

(...)

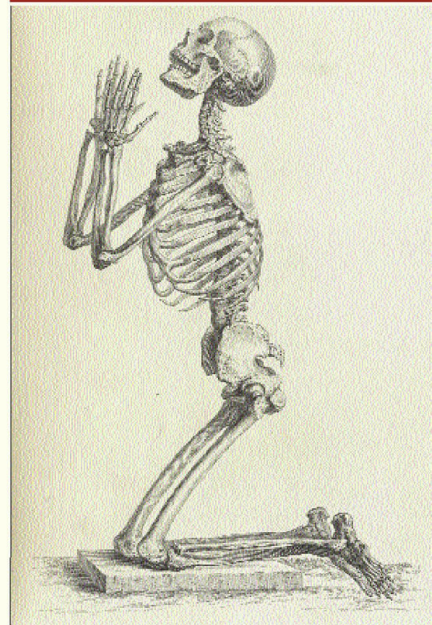
„Azt az órát valakinek meg kellett alkotnia: léteznie kellett - ezen a helyen vagy máshol - egy vagy több mesternek, aki vagy akik el tudták azt készíteni. Ezért szól a válaszuk így: ő rendelkezett azzal a képességgel, hogy meg tudta azt tervezni.”

A szem példája:

“Accordingly we find, that the eye of a fish, in that part of it called the crystalline lens, is much rounder than the eye of terrestrial animals. What plainer manifestation of design can there be than this difference? What could a mathematical instrument maker have done more to show his knowledge of this principle . . . ?” (Paley, *Natural Theology* 1802, p. 16).

OXFORD WORLD'S CLASSICS

WILLIAM PALEY
NATURAL THEOLOGY

“There cannot be design without a designer; contrivance, without a contriver; order, without choice; arrangement, without any thing capable of arranging; (...) means suitable to an end, and executing their office in accomplishing that end, without the end ever having been contemplated, or the means accommodated to it. Arrangement, disposition of parts, subserviency of means to an end, relation of instruments to an use, imply the presence of intelligence and mind.” (*Natural Theology* 1802, p. 12)

Darwin Paley-érvéről (1876-82):

“The old argument of design in nature, as given by Paley, which formerly seemed to me so conclusive, falls, now that the law of natural selection has been discovered. We can no longer argue that, for instance, the beautiful hinge of a bivalve shell must have been made by an intelligent being, like the hinge of a door by a man” (*The Autobiography of Charles Darwin*; ed. Nora Barlow, London, 1958, 87.o.).

DARWIN ÉS A VALLÁS

The Autobiography of Charles Darwin (ed. Nora Barlow, London, 1958, 92-94.o.) : “Another source of conviction in the existence of God, connected with the reason and not with the feelings, impresses me as having much more weight. This follows from the extreme difficulty or rather impossibility of conceiving this immense and wonderful universe, including man with his capacity of looking far backwards and far into futurity, as the result of blind chance or necessity. When thus reflecting, I feel compelled to look to a First Cause having an intelligent mind in some degree analogous to that of man; and I deserve to be called a Theist. This conclusion was strong in my mind about the time, as far as I can remember, when I wrote the *Origin of Species*, and it is since that time that it has very gradually, with many fluctuations, become weaker. (...) “The mystery of the beginning of all things is insoluble by us; and I for one must be content to remain an Agnostic.”

Darwin, 1879, Levél James Fordyce-hoz:

“What my own (religious) views may be is a question of no consequence to any one but myself. But, as you asked, I may state that my judgment often fluctuates (...) In my most extreme fluctuations I have never been an Atheist in the sense of denying the existence of a God. I think that generally (and more and more as I grow older), but not always, that an Agnostic would be the more correct description of my state of mind.”

(ed. F. Darwin 1888, I: 304)

DARWIN ÉS A KERESZTÉNYSÉG

“I can indeed hardly see how anyone ought to wish Christianity to be true; for if so the plain language of the text seems to show that the men who do not believe, and this would include my Father, Brother and almost all my best friends, will be everlastingly punished. And this is a damnable doctrine.”

Mrs. Darwin megjegyzése: ““I should dislike the passage in brackets to be published. It seems to me raw. Nothing can be said too severe upon the doctrine of everlasting punishment for disbelief—but very few now wd. call that ‘Christianity,’ “

The Autobiography of Charles Darwin (1876; ed. Nora Barlow, London, 1958, 87.o.)